

О. С. Кайтанськийкандидат юридичних наук, доцент кафедри трудового права
та права соціального забезпечення
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Статтю присвячено дослідженню правового забезпечення соціального захисту дітей та молоді в умовах інтеграційного розвитку України. Проаналізовано національне законодавство, міжнародні акти й акти Ради Європи та Європейського союзу у сфері соціального захисту дітей та молоді. На основі дослідження виокремлено основні напрями реформування та розвитку права соціального забезпечення у зазначеній сфері.

Ключові слова: соціальний захист, діти, молодь, інтеграційний розвиток, правове забезпечення.

Постановка проблеми. У сучасних умовах очевидним став євроінтеграційний напрям розвитку державної соціальної політики. Україна перебуває в кризовому стані в економічній та соціальній сфері; новітні виклики, які постали перед державою, зокрема тимчасова окупація частини території, девальвація національної валюти та інші, спричинили гостру потребу реформування чинного законодавства в тому числі у сфері соціального захисту населення. Серед категорій населення, які потребують особливого сприяння з боку держави, можна виділити дітей та молоді. З метою покращення рівня соціального захисту вказаних категорій необхідним видається реформування законодавства України у сфері соціального захисту дітей та молоді, приведення національного законодавства у відповідність до міжнародних стандартів. Саме тому дослідження гарантій права на соціальний захист дітей та молоді, передбачених міжнародними актами, актами Ради Європи та Європейського союзу, мають виключну важливість для розвитку права соціального забезпечення, що й зумовило актуальність обраного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням правового забезпечення соціального захисту дітей та молоді завжди приділялася значна увага в правовій науці, про що свідчать праці В.В. Жернакова, К.Ю. Мельника, О.М. Потопахіної, С.М. Прилипка, С.М. Синчук, І.М. Сироти, В.С. Тарасенко, Г.І. Чанишевої, Ю.М. Гришиної, О.М. Ярошенка та ін. Праці зазначених вчених не втратили наукової цінності, однак сформульовані в них висновки потребують переосмислення, беручи до уваги зміни,

що відбулися в державі та суспільстві протягом останнього часу.

Метою статті є дослідження правового забезпечення соціального захисту дітей та молоді в умовах інтеграційного розвитку України та виокремлення основних напрямів його реформування.

Виклад основного матеріалу. На шляху правильного та всебічного розвитку національного законодавства у сфері соціального захисту дітей та молоді в умовах інтеграційного розвитку за необхідне видається дослідження правового регулювання соціального захисту вказаних категорій у міжнародних актах і актах Ради Європи та Європейського союзу. Ключовим кроком на шляху євроінтеграції стало підписання Угоди про асоціацію між Україною з однієї сторони та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами з іншої, у якій повинно бути передбачено основні напрями майбутнього співробітництва в економіці та торгівлі. Соціальному забезпеченню молоді присвячена глава 23 «Освіта, навчання та молодь». Варто зауважити, що підписання Угоди про асоціацію є, без сумніву, позитивним кроком у напрямі інтеграційного розвитку, проте саме норм із питань соціального захисту в Угоді передбачено мало, і всі вони мають загальний характер.

Одним з основних міжнародних актів у сфері соціального забезпечення є Європейський кодекс соціального забезпечення (переглянутий). На жаль, він досі не ратифікований Україною, що може свідчити про неготовність України повною мірою долучитися до європейських стан-

дартів соціального забезпечення. Соціальний захист і захист трудових прав також передбачений у документах Міжнародної організації праці – більш ніж у 18 конвенціях і рекомендаціях про молодь, дітей та підлітків.

Зокрема, Конвенцією МОП № 124 про медичний огляд молодих людей для підземних робіт 1965 року встановлюється необхідність медичних оглядів для осіб віком до 21 року [7]. Рекомендацією МОП № 125 про умови праці молодих людей на підземних роботах 1965 року передбачені конкретні заходи з охорони здоров'я, безпеки праці та культурно-побутового обслуговування, професійного навчання молодих працівників тощо [8].

Положення про соціальний захист дітей та молоді передбачені також у Європейській соціальній хартії від 3 травня 1996 року, яка була ратифікована Законом України від 14 вересня 2006 року. Стаття 7 ЄСХ(п) «Право дітей та підлітків на захист» передбачає основні права молоді та дітей у сфері соціального захисту [5].

Хартія про основні соціальні права працівників від 9 грудня 1989 року включає до переліку право на охорону праці дітей і підлітків. Відповідно до п. 20 без шкоди для правил, що можуть бути більш сприятливими для молодих людей, зокрема які забезпечують їхню підготовку до праці через професійне навчання <...> мінімальний вік трудової діяльності не повинен бути нижчим за мінімальний вік закінчення школи та в будь-якому разі не нижчим за 15 років [6].

Варто звернути увагу на те, що гарантіям права дитини на соціальний захист завжди приділялась значна увага в міжнародному праві. Так, у Загальній декларації прав людини 1948 року було визначено, що діти мають право на піклування та допомогу. Надалі гарантії знайшли своє відображення в Декларації прав дитини 1959 року, одним із принципів якої було передбачено, що дитині законом або іншими засобами повинен бути забезпечений спеціальний захист і надані можливості та сприятливі умови, які дозволили б їй розвиватися фізично, розумово, морально, духовно і в соціальному плані здоровим і нормальним шляхом, в умовах свободи та гідності. Під час ухвалення законів головним міркуванням має бути найкраще забезпечення інтересів дитини. Ці положення було конкретизовано в Конвенції про права дитини 1989 року. У зазначених нормативних актах Генеральною Асамблеєю ООН було проголошено

основні, невід'ємні права дитини, у тому числі й право на соціальний захист.

Основою європейських гарантій права дітей на соціальний захист можна визначити положення конвенцій, ухвалених Радою Європи, зокрема Європейської конвенції про соціальне забезпечення 1972 року. Актами Ради Європи передбачається й правове регулювання окремих прав дитини, зокрема Європейською конвенцією про усиновлення дітей (переглянуто) 2008 року, Європейською конвенцією про визнання та виконання рішень стосовно опіки над дітьми та про поновлення опіки над дітьми 1980 року, Конвенцією про контакт із дітьми 2003 року, Європейською конвенцією про правовий статус дітей, народжених поза шлюбом, 1975 року, Європейською конвенцією про здійснення прав дітей 1996 року та ін. З дослідження міжнародних актів у сфері соціального захисту дітей та молоді можна зробити висновок про виключну важливість цього напрямку правового регулювання.

У процесі інтеграційного розвитку України Верховною Радою було ухвалено низку законів у сфері соціального захисту дітей та молоді, які повинні наблизити право України до визнаних міжнародних і європейських стандартів у сфері соціального захисту дітей та молоді. Зокрема, за період незалежності було ухвалено закони України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні», «Про молодіжні та дитячі громадські організації», «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», «Про зайнятість населення», «Про вищу освіту», «Про державну допомогу сім'ям із дітьми», «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування», «Про соціальний захист дітей війни», «Про охорону дитинства» та ін.

Базовим законодавчим актом у сфері державної молодіжної політики став Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» від 5 лютого 1993 року, розроблений в одному пакеті з Декларацією «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні», але ухвалений пізніше через необхідність більш ретельного його доопрацювання. Зазначений Закон доповнив певні теоретичні положення Декларації та перевів їх у площину конкретних правових приписів, визначивши загальні засади створення організаційних, соціально-економічних, політико-право-

вих умов соціального становлення та розвитку молодих громадян України в інтересах особистості, суспільства та держави, напрями реалізації державної молодіжної політики в Україні щодо соціального становлення та розвитку молоді [10].

Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» встановив основні напрями соціального захисту молоді, до них можна віднести норми, передбачені статтею 7 «Праця молоді», статтею 9 «Сприяння підвищенню рівня життя молоді», статтею 10 «Житлові умови молоді», статтею 11 «Освіта, культурний розвиток молоді», статтею 12 «Охорона здоров'я, фізичний розвиток молоді». Цей Закон визначив комплексний підхід до соціального становлення молоді та систематизував необхідні напрями соціального забезпечення молоді в Україні.

Закон України «Про молодіжні та дитячі громадські організації» від 1 грудня 1998 року визначив такі поняття, як «молодіжні громадські організації» та «дитячі громадські організації». Так, молодіжні громадські організації – це об'єднання громадян віком від 14 до 35 років, метою яких є здійснення діяльності, спрямованої на задоволення та захист своїх законних соціальних, економічних, творчих, духовних та інших спільних інтересів [11]. У Законі знайшли своє відображення положення про порядок функціонування, правовий статус та права молодіжних і дитячих громадських організацій.

Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» від 21 червня 2001 року визначив організаційні та правові засади соціальної роботи із сім'ями, дітьми та молоддю в Україні. У законі визначається, що соціальна робота із сім'ями, дітьми та молоддю – це діяльність уповноважених органів, підприємств, організацій та установ, що здійснюють соціальну роботу із сім'ями, дітьми та молоддю, а також фахівців із соціальної роботи та волонтерів, яка спрямована на соціальну підтримку сімей, дітей та молоді, забезпечення їхніх прав і свобод, поліпшення якості життєдіяльності, задоволення інтересів і потреб [13]. У Законі також визначено багато інших понять, зокрема соціальне інспектування, соціальне обслуговування сімей, дітей та молоді, соціальна профілактика, соціальна реабілітація, соціальний супровід та ін.

У Законі України «Про державну допомогу сім'ям із дітьми» від 21 листопада 1992 року визначено основні види державної соціальної до-

помоги сім'ям із дітьми. До них Законом віднесені допомога у зв'язку з вагітністю та пологами, допомога в разі народження дитини, допомога в разі усиновлення дитини, допомога на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування, допомога на дітей самотніми матерями. Визначено порядок, строки та розміри державної соціальної допомоги для сімей із дітьми. Визначено терміни «дитина», «сім'я з дітьми», «середньомісячний сукупний дохід сім'ї» та ін.

Закон України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 року визначив «забезпечення найкращих інтересів дитини» як дії та рішення, що спрямовані на задоволення індивідуальних потреб дитини відповідно до її віку, статі, стану здоров'я, особливостей розвитку, життєвого досвіду, родинної, культурної та етнічної належності та враховують думку дитини, якщо вона досягла такого віку та рівня розвитку, що може її висловити [12]. Також в Законі закріплені поняття «охорона дитинства», «дитина-сирота», «діти, позбавлені батьківського піклування», «дитина, розлучена із сім'єю», «безпритульні діти» та ін. Також визначено права дітей під час взаємодії із суспільством та в сім'ї.

Висновки та пропозиції. Аналіз законодавчих актів у сфері соціального захисту дітей та молоді дав підстави дійти висновків про те, що, незважаючи на розгалужену систему нормативно-правових актів, вони характеризуються великою кількістю прогалин і колізій, нерідко суперечать один одному та мають складні для розуміння положення.

До основних напрямів реформування сучасного національного законодавства варто віднести такі, як систематизація національного законодавства у сфері соціального захисту дітей та молоді за допомогою ухвалення Молодіжного кодексу України, ратифікація основних міжнародних актів у сфері соціального захисту, зокрема Європейського кодексу соціального забезпечення (переглянутого), реальне приведення національного законодавства у відповідність до міжнародних актів, актів Ради Європи та Європейського союзу.

Означені заходи дадуть змогу покращити рівень соціального захисту дітей та молоді в умовах інтеграційного розвитку України.

Список використаної літератури:

1. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996 р. – № 30. – Ст. 141.

2. Загальна декларація з прав людини від 10 грудня 1948 року // Офіційний вісник України. – 2008. – № 93. – Ст. 3103.
3. Європейський кодекс соціального забезпечення від 6 листопада 1990 року // Акти європейського права із соціальних питань. – К. : Парламентське видавництво. – 2005 р.
4. Угода про асоціацію між Україною з однієї сторони та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами з іншої сторони від 27 червня 2014 // Офіційний вісник України. – №75. – Том 1. – Ст. 2125.
5. Європейська соціальна хартія (переглянута) (Страсбург, 3 травня 1996 р.) // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 12. – Ст. 51.
6. Хартия основных социальных прав работников от 9 декабря 1989 р. // Сравнительное и международное трудовое право : [учебник для вузов]. – М. : Дело, 1999. – 728 с.
7. Конвенція МОП №124 про медичний огляд молодих людей з метою визначення їхньої придатності до праці на підземних роботах у шахтах та копальнях 1965 р. // Конвенції та рекомендації, ухвалені Міжнародною організацією праці. 1965–1999. Том II. – Женева : Міжнародне бюро праці, 1999. – С. 791–795.
8. Рекомендація щодо умов праці молодих людей, зайнятих на підземних роботах у шахтах і копальнях, 1965 р. № 125 // Конвенції та рекомендації, ухвалені Міжнародною організацією праці. 1965–1999. Том II. – Женева: Міжнародне бюро праці, 1999. – С. 795–797.
9. Про державну допомогу сім'ям з дітьми : Закон України від 21 листопада 1992 р. № 2811-XII // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 20. – Ст. 102.
10. Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні: Закон України від 5 лютого 1993 р. № 2998-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 16. – Ст. 167.
11. Про молодіжні та дитячі громадські організації: Закон України від 1 грудня 1998 р. № 281-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 1. – Ст. 2.
12. Про охорону дитинства: Закон України від 26 квітня 2001 року №2402-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 30. – Ст. 142.
13. Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю : Закон України від 21 червня 2001 р. №2558-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 42. – Ст. 213.
14. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування : Закон України від 13 січня 2005 №2342-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 6. – Ст. 147.
15. Про зайнятість населення : Закон України від 5 липня 2012 №5067-VI // Офіційний вісник України. – 2012. – № 63. – Ст. 2565.

Кайтанский А. С. Правовое обеспечение социальной защиты детей и молодежи в условиях интеграционного развития Украины

Статья посвящена исследованию правового обеспечения социальной защиты детей и молодежи в условиях интеграционного развития Украины. Проанализированы национальное законодательство, международные акты и акты Совета Европы и Европейского союза в сфере социальной защиты детей и молодежи. На основе исследования выделены основные направления реформирования и развития права социального обеспечения в указанной сфере.

Ключевые слова: социальная защита, дети, молодежь, интеграционное развитие, правовое обеспечение.

Kaytansky A. S. Legal maintenance social protection of children and youth in the conditions of integrative the development of Ukraine

This article analyzes of legal maintenance social protection of children and youth in the conditions of integrative the development of Ukraine. The author was analyzed a national legislation, international acts and acts of the Council of Europe and the European Union in the sphere of social protection of children and young people. Based on the investigation was developed the main directions of reform and development of social maintenance law in the specified sphere.

Key words: social protection, children, youth, integrative development, legal maintenance.